

# **„Útmutató” a roma gyerekek óvodai neveléséhez**

**Készítette: Takács Ildikó**

Drávamenti Óvodák, Istvándi Tagóvoda

2018.04.28.

## **Tartalom:**

Szakkönyvismertetés

A nemzetiségi nevelés főbb céljai és feladatai

Multikulturális pedagógia jellemzői

Egymás kulturális hátterének megismerése

Roma dajka szerepe

## **1. Bemutatott könyv:**

SZEMÁN JÓZSEFNÉ DR. : **ÚTMUTATÓ A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ CIGÁNY GYERMEKEK ÓVODAI NEVELÉSÉHEZ** (HAJDÚBÖSZÖRMÉNY, 1996)

A szerző a szakmában dolgozó szakember. Munkája során sokféle és igen változatos kérdésekkel találkozott. Választ ad a mindennapi életben, illetve a szakmai alkalmazások során felmerülő kérdésekre. Könyv célja az információnyújtás. Azoknak szól, akik bármilyen módon kapcsolatba kerülnek cigány gyermekekkel és szüleikkel. Fontos, hogy a velük való sikeres munka érdekében minél jobban megismerjük szokásaikat, értékrendjüket valamint gondolatvilágukat. A könyv átfogóan ismerteti **a cigány gyermekek családi nevelését meghatározó tényezők** közül az eredet, a beilleszkedés, az életvitel, az iskolázottság és a munkavállalás összefüggéseit. A családi nevelés jellemzőit. **A cigány gyermekek óvodai nevelését:** a családból az óvodába átmenet segítését, az óvodai napirend, a szokások megismertetését és elfogadását, a gyermeki személyiség, képességfejlesztés óvodai lehetőségeit.

Részletesen kitér azokra a speciális problémákra, jellemző szokásokra melyek a cigány gyermekek óvodai beilleszkedését megnehezítik. A roma kisgyermeket „a mai óvodába lépve egy számára idegen világ veszi körül, ahol az ő otthon megszokott kultúrájából semminek még a nyomát sem látja, nem érzékeli, nem tapasztalja.” A könyvből tájékozódhatunk azokról a pedagógiai tudnivalókról, amelyek lehetővé teszik a roma kisgyermek számára „idegen világ” otthonossá tételét. A legalapvetőbb szempont, amit igyekeznek figyelembe venni, hogy a cigányságról kellő ismeretek birtokában, kellő ízléssel közvetítsen. Az Útmutató a rendszerezett, tudatos pedagógiai munka fontosságát hangsúlyozza. Segítséget ad a nagyon hátrányos helyzetű gyermekek neveléséhez, és a kisebbségekkel foglalkozó intézmények, szakemberek innovációs törekvéseit is szolgálja. Azoknak a pedagógusoknak szól, akik elébe akarnak menni a változásoknak, akik szívügyüknek tekintik a kisebbségek sorsát, és akik eddig is sokat tettek a cigány gyermekekért. Azt az ellentmondást igyekeznek feloldani, amely a cigányság körében egyre növekvő óvodáztatási igény, valamint az arról szóló pedagógiai tudás hiányossága között feszül. A témakörök felosztása megkönnyíti a tájékozódást az Útmutatón belül az érdeklődési területnek megfelelő kérdésekben. Többek között a következő érdekes gondolatkörökről olvashatunk, melyeket nagyon röviden szeretnék ismertetni:

A cigányság eredete: A cigányok őshazájának Indiát tekintik. A cigányok törzsi-nemzetiségi szervezete sokáig hasonlított az indiai kasztrendszerhez. Törzseken belül házasodtak, mert ismerték egymás szokásait. A cigány nemzetségek neveiket valamely ősi foglalkozásról, a letelepedés helyéről, állatokról, emberi tulajdonságról, ragadványnévként kapták. Mivel a cigányok vándoroltak, nagyobb értékű tárgyakat nem vihettek magukkal, csak a kisebbeket. Innen ered az arany ékszerek gyakori viselete. Szinte Európa teljes területére eljutottak, majd megérkezvén tértek át a katolikus hitre. Cigányság beilleszkedése: A cigányok beilleszkedését előítéletes és felszínes jelzőkkel illetik: nomádok, szabadosak, erőszakosak, nem változnak évszázadok óta. Gyakran csorbult kultúrájuk. A kulturális távolságtartás miatt még inkább kiszorultak a lehetőségekből. A könyv hangsúlyozza, hogy a cigányok a kultúra, az emberi méltóság, azonosságtudat megőrzésével válhassanak a társadalom tagjaivá. Életvitelük: A cigányok kultúrája az ősi indiai szokásvilág és hagyományrendszerből, valamint a vándorlás folyamán érintett más népek kultúrájának elemeiből ötvöződik. Hagyományos ízlésvilág, viselkedés, gondolkodásmód, erkölcsi rendszer jellemzi. Együttélési formájukban néhol ma is a külső környezettől elzárkózás figyelhető meg. Ennek oka a velük szembeni faji megkülönböztetés, előítélet, rosszindulati viszonyulás. Iskolázottságuk és munkavállalás: A cigányság körében jelentkező társadalmi beilleszkedés egyik gátja az alacsony iskolázottság. Különösen érvényes ez napjainkban, amikor a magasan kvalifikált emberek is munkanélkülivé válnak. A családok egy része megélhetési gondokkal küzd, segítyekből igyekszik létfeltételeit megteremteni. A megélhetési gondok, az alacsony iskolázottság az előítéletesség konzerválja a cigányság társadalmon kívüliségét. A szegényes életfeltételek között élő cigányság családi nevelésének jellemzői: A cigányok családjában erős a kötődés, összetartó erő működik. Ez meghatározza viselkedésüket, gondolkodásukat. Szívesen van együtt több generáció, megosztva szegénységüket. A nő szerepe a családban meghatározóbb, a gyermekek életvitelét meghatározó példakép. Megszokták, szeretik a nagycsaládban élni. A cigányság gyermek centrikus. A cigány családokban alig van kényszer, külső készítés, inkább modellek vannak, akiket a gyermek követ, utánoz. Nem nevelnek tudatosan, néha a módszereik is szélsőségesek. A családból az óvodába átmenet segítése: A cigány gyermekek többsége nagycsaládban él, nyitott a közösségi kapcsolatokra. Vonzalma az óvoda iránt mégsem alakul ki, hiszen társakra lel saját közösségében. Testvérei, családja, rokonsága közt érzi magát biztonságban. Ezért a cigány gyermek óvodai beilleszkedését a testvérek, az idősebb gyermekek, a családtagok, a távolabbi rokonok külön-külön is segíthetik. A szeparációs félelem, a testi kontaktus igénylése nem akadályozza óvodai beilleszkedését. Akit megkedvelnek, ahhoz gyakran odabújva fejezik ki szeretetüket, a nagyobbak ezt szóban is

megfogalmazzák. A cigány gyermekek beilleszkedését nehezítheti az eltérő értékrend a család és az óvoda között. A gyermek beilleszkedésének egyik neuralgikus pontja a család eltérő napirendje és az óvodától nagyobb szabadságfokot biztosító életvitel. Kedvező hatást gyakorol a gyermekek beilleszkedésére a cigány dajka alkalmazása. Minden lehetőséget mozgósítani kell, hogy a cigányság gyermekei a 3. év betöltésétől, a legfogékonyabb korszakban óvodába kerüljenek, a primer prevenciós lehetőségek, a családban fellelhető hiányok korai pótlása és az iskolai alkalmasság megalapozása miatt. A cigány gyermekek számára védő-óvóintézkedés az óvodába utalás. Az óvodai napirend, a szokások megismertetése, elfogadása: A cigány gyermekek óvodai napirendje jobban alkalmazkodik a családok életviteléhez. Azokat az ismétlődéseket vezessük be az óvodakezdés évében, amelyeknek egészségügyi vonatkozásai vannak. Az óvodai szokások bevezetését – cselekvéses, utánzásos helyzetben is fokozatosan végezzük, kellően rangsorolva. A cigány gyermekek egy része különleges bánásmódot és türelmet igényel. Nagyon sok gyerek van, akire csak dicsérettel lehet hatni. A család nevelési gyakorlatának felül bírálata helyett vegyük észre és mondjuk meg a pozitív vonásokat, a jó irányú kimozdulásokat. A gyermeki személyiség és képességfejlesztés lehetőségei az óvodában: Az óvoda a gyermekek életét igyekszik úgy megszervezni, hogy abban a magyar óvodai nevelés hagyományai, értékei jól ötvöződjének a cigányság kulturális, nyelvi identitásának erősítésével. Játékát a nagycsaládban és a természet közelben élés hatásai motiválják. Játék és valóságtudatuk jó, szabályismeretük a praktikus nevelés miatt kissé elmarad az életkori szinttől, de fejleszhető. A cigány gyermekek óvodai játékának témaválasztása igen gazdag. A munka megszervezése a cigány gyermekeknek nem okoz gondot a praktikus családi nevelés miatt. A gyermekek hamar megszokják az önkiszolgálást, jó kezűességük átsegítik őket a hiányos tapasztalatokon. Azok a munkafolyamatok, amelyek a családban nem ismétlődnek, nagyobb hangsúlyt kapnak az óvodában. A tanulásában a családi hatások érvényesülnek: utánzás, modellkövetés, kevés a verbalizmus. A családban a szociális, az érzelmi, a viselkedéses, a felfedező tanulás erőtejeesebb. Az óvoda feladata az óvodától egészen eltérő tapasztalás, élményhatás, ismeret, tudás anyag megismerése és pótlásának megszervezése. Célszerű valamennyi foglalkozást kötetlen formában szervezni, esetleg nagycsoport közepétől áttérni a kötött foglalkozások bevezetésére. Az irányított tanulás (a foglalkozások) feladata a gyermekek óvodai játékában, munkájában rejlő spontán tanulási lehetőségek kiegészítése, a családi nevelésben felfedezhető hiányok pótlása, az iskolakezdéshez az esélyegyenlőség megteremtése.

**Az anyanyelvi, irodalmi nevelés (mese, vers):** A cigány családokkal és gyermekekkel való kommunikációt nehezíti az a tény, hogy a cigány és a magyar nyelvet egyaránt hiányosan beszélik. A szociokulturális háttér (szülők iskolázatlanága) a verbális kifejezőképességben megmutatkozik, de az óvodai nevelés hatására kiegyenlítődik.

**Vizuális nevelés (rajzolás, mintázás, kézimunka):** A cigány gyermek- családi környezetében- jóval kevesebb ösztönzést kap az ábrázolótevékenységhez, extrém esetben hiányozhatnak ennek tárgyi feltételei. Jó kezűgyességének, cselekvéses aktivitásának nem kevésbé természetes, élet közeli életterének köszönhető, hogy rajzolási, festése munkái gazdag szín-összeállításúak és tartalmasak. Kézimunkában meglepő érdeklődéssel tisztán, kitartóan, pontosan dolgoznak. A cigány gyermek rajzaiban a természethez fűződő őszinte viszony tükröződik, komponálási ösztönüket nem rontja el a túlzott szülői irányítás. Színhasználatuk erőteljes, amely a képnek vibráló, mozgalmas hatását kelti, gyakori a piros-zöld párosítás.

**Zenei nevelés (ének-zene, énekes játék):** A cigány családok zenekedvelők, alig van olyan család, amelyikben nincs magnetofon. Gyakran hallgatnak cigányzenét, népzenei és modern, divatos zeneszámokat. A gyermekekre általában jellemző zenei érdeklődés. Ez megmutatkozik a tiszta, szép éneklésben, a dallam gyors elsajátításában, a dallam felismerésében, a ritmusérzékben. Szeretnek énekelni, táncolni, az otthonról hozott tánclépéseket idegenek társaságában is bátran, talpraesetten adják elő.

**A külső világ tevékeny megismerése:** Az óvodás gyerek matematikai érdeklődése és tudása kicsit egyoldalú, amire otthon is szüksége van azt feltűnően jól, amire nincs, azt egyáltalán nem tudja. A cigány gyermekek értelmi fejlődésében a tanulékonyásra, az emlékezeti tevékenységre, a képszerű síkon történő műveletvégzésre figyeljünk. Ezek jelzik leginkább értelmének épségét és nem téveszt meg bennünket a az ingerszegény környezet ál-debilitást kiváltó hatása. Ügyeljünk arra, hogy a lassúbb gondolkodású gyermeket se tekintsük retardáltnak és adjunk idő számára is az önálló feladatmegoldáshoz. A cigány gyermekek természet közelben nőnek. Ismerik a tűz, víz, az időjárás hatását, a növényeket, a természetben élő állatokat. A cigányság feltűnő állatszeretete a gyermekekre is áttevéődik. A környezet megismerése terén, természetesen az óvónőnek vannak feladatai. Megismerni a gyermekek eltérő élményanyagát, kiegészíteni a hiányzó elemekkel. Bővíteni a meglévő tapasztalatokat, a meglévő fogalmakat. Megismertetni a gyermekeket a számukra nehéz, gyűjtő fogalmakkal.

**Testnevelés (mozgás):** A cigány gyermekek testi képességeik közül az állóképesség gyengébb, az ügyességük, mozgékonyáguk viszont feltűnően jó. Sokat mozognak otthon, futkároznak, ugrálnak, mozgáskoordinációjuk megfelelően fejlett. A családokban a rendszeres testedzésnek nincsenek hagyományai. A gyerekek nagy része a célirányos, akaratlagos, szervezett és rendszeres testmozgást az óvodában ismeri meg, csakúgy, mint a testnevelés, a sport eszközeit. Nem csoda, hogy kezdetben több biztatást igényelnek és fokozatosan vonhatók be a foglalkozások egy-egy részébe.

**Az óvoda és a család együttműködése:** A szülők a gyermek neveléséért egyetemes felelősséggel tartoznak. Keresni kell velük a rendszeres partnerkapcsolatot. Az óvodai nevelésben a szülői érdek, a jelenlét biztosítása, természetes, sőt kívánatos. A kisebbségi oktatásfejlesztési programban helyet kap a szülői autonómia az oktatási döntések meghozatalában, az oktatási típus, hely megválasztásában. Az óvodák többsége nyilvánosságra hozza a pedagógiai programot, hogy a szülők, az érdekelt szakemberek megismerhessék, ez a nyitottság és a kritikusság jele.

Az Útmutató a lehető legminimálisabb megítélést nyújtja, inkább az előbbre lépést sürgető törekvésre mutat rá. Erőssége, hogy szakít az eddigi hagyományokkal, nem csupán a problémákat igyekszik megvilágítani, hanem a szakember gyakorlati érzékével átgondolt, előremutató megoldással igyekszik szolgálni.

## **2. A nemzetiségi nevelés főbb céljai és feladatai:**

- A nemzetiségi identitástudat kialakítása, elmélyítése.
- A cigány kultúra és hagyományőrzés iránti érdeklődés felkeltése, tudatos ápolása.
- A gyermekekben pozitív érzelmi viszony kialakítása a nemzetiség kultúrája iránt.
- A gyermekek ismerkedjenek meg a cigány nemzetiségi szokásokkal, hagyományokkal és a tárgyi kultúra értékeivel, tanulják meg azok tiszteletét és megbecsülését.
- Ismerkedjenek meg a cigány kultúrából merített dalokkal, mesékkel, mondókákkal, versekkel.
- Sajátos szín-és formavilággal, népviselettel, öltözködési szokásokkal.
- Cigány zenével, autentikus cigány hangszerekkel, tánckultúrával.
- A gyermekek örömmel vegyenek részt a kezdeményezéseken, kapcsolódjanak be a mindennapi tevékenységek során alkalmazott szituációs tevékenységekbe.
- Az óvoda környezete tükrözze a nemzetiségi életmódját, szokásait, hagyományait és tárgyi emlékeit.

### **A nemzetiségi óvodai nevelésben részt vevő óvodapedagógusainknak:**

- Ismerniük kell a nemzetiség szellemi és tárgyi kultúráját, hagyományait, szokásait.
- Feladatuk a kultúrkinccs továbbörökítése.
- Tevékenységi formáinkat az Óvodai nevelés országos alapprogramja szerint kell kialakítani, a tartalmakhoz a nemzetiségi irodalmi, zenei, szellemi és tárgyi kultúra értékeit használjuk fel.
- Az óvodai nevelés kiterjed a nemzetiségi hagyományok, szokások továbbörökítésére és a nemzetiségi identitás megalapozására és fejlesztésére.
- Az óvoda cigány kulturális nevelést folytat, cigány kulturális nevelés keretében, magyar nyelven.
- A cigány nemzetiségi óvodai nevelés tartalmazza a cigány kultúra, művészetek és hagyományok értékeit.
- A tevékenységi formákban szerepeljenek cigány játékok, versek, mesék és dalok.
- A vizuális nevelésben helyet kap a sajátos szín- és formavilág.
- A mozgáshoz kötődő tevékenységek között szerepel a cigány tánckultúra megismertetése.
- A cigány nemzetiségi óvodai nevelés oly módon készíti fel a gyermekeket a sikeres iskolai előre menetelre, hogy tudatosan épít a cigány kultúra és a többségi kultúra közötti különbségekre és hasonlóságokra.

### **3. Multikulturális pedagógia jellemzői:**

Az alapprogram az óvodai nevelés értékeit megőrizve, az aktuális kihívásokra választ adva új elvárásokat, hangsúlyokat fogalmaz meg az óvodák részére. Akkor tudjuk hatékonyan kezelni a problémákat, ha felkészülünk azokra. Alkalmassá tesszük környezetünket a befogadó típusú óvodai nevelésre, ahol a többségi gyerekekkel együtt nevelődhetnek a hátrányos helyzetű, sajátos nevelési igényű gyerekek.

#### Mi módon?

- Tiszteletben tartja a különböző kultúrák értékeit, szokásait, hagyományait.
- A több kultúrára épülő személyiség-fejlesztés, amellyel a legfőbb cél, hogy a gyerekek előnyként éljék meg az eltérő kulturális hátteret.
- A kisebbségi kultúra fenntartása, beleértve a vallás, a nyelv, a normák, tradíciók, társadalmi értékek, társas kapcsolatok ápolását.
- Átfogó értékek felkarolása, fejlesztése, amelyek, mind a kisebbség, mind pedig a többség számára fontosak és értékesek.
- A teljes kulturális beolvadás megakadályozása. Ezáltal remélhető, hogy a kisebbségek fennmaradnak, kulturális identitásuk megerősödik, fejlődhetnek a többségi környezetben.

#### Hogyan segíti az óvoda a gyermek szocializációját?

- Egyéni és közösségi szociális tulajdonságok alakításával.
- Szokás- és normarendszer megalapozásával, következetes életrend kialakításával, amelyben a szabályok átláthatók és kiszámíthatók.
- Az óvoda felnőtt közösségének modellnyújtásával, a helyes viselkedés megerősítésével

Az inkluzív nevelés felvállalása: Az inkluzív nevelés mindenkit befogadó nevelési mód (ma a kirekesztés ellentétes irányú folyamatoként értelmezzük), a társadalmi sokszínűség eredményes kezelése.

#### A sikeres, befogadó típusú integrációt segítő tényezők:

- a gyermek, a család megismerése (kapcsolatfelvétel, családlátogatás, anamnézis)
- a fejlesztés alapja a gyermek aktuális állapota: mozgása, érzékszervei, figyelme, emlékezete, memóriája, beszéde, gondolkodása
- a gyermek befogadásának gondos előkészítése
- az egyéni szükségletekhez igazodó, egyéni képességekre épülő összehangolt fejlesztés
- a gyermeket fejlesztő szakemberek összehangolt team munkában dolgoznak
- a csoportszervezési formák (egyéni, páros, kiscsoportos)

#### **4. Egymás kulturális háttérének megismerése:**

Abban az óvodában, ahol a multikulturalitás fontos szempont, a gyerekek otthonról hozott kultúrájának elemeiről, a családi, és a tágabb kulturális közösség szokásairól, hagyományairól, normákról és értékekről széleskörű tapasztalatokat szerezhetnek a gyerekek az óvodai programokon keresztül.

- Kereshetünk irodalmi műveket, a különböző etnikai csoportokról, költészetük különböző területéről.
- Érdekes lehet egy-egy etnikai csoport megjelenítésének megfigyelése, elemzése a magyar irodalomban, valamint a kisebbségi irodalom magyarságképe.
- Lehetőségeként előtűnik áll a színpadi előadás, dramatizálás, irodalmi műsorkészítés (zené vel, koreográfiával, esetleg meghívott vendégekkel), versek megzenésítése, kiadványok összeállításával.
- Az ének-zene területéről különböző etnikai csoportok népzenejének jellemzői, együttese, tánctanulás, táncház szervezése, lehetőség szerint zenészek meghívásával, ének-zenei művek megismerése, zenehallgatás, népzene, híres muzsikusok, zenészek és életpályájuk megismertetése lehet az óvodában.
- A néprajzi szokások, hagyományok, az öltözködés, étkezés, az ünneplés, a lakásépítés, születéssel, házasságkötéssel, halállal, temetéssel, gyermekneveléssel kapcsolatos szokások stb. megismerése érdekében látogatás tehető egy-egy kisebbségi családhoz.
- Vonzó lehet a gyerekeknek a különböző kultúrák gasztronómiáját bemutató foglalkozások.
- A különböző népek konyhája a gyakorlatban is kipróbálható, az egyes népekhez kötődő speciális különlegességek kóstolásával.

## **5. Roma dajka:**

Az óvodában a gyermekek életkori sajátosságainak és egyéni fejlettségének megfelelően biztosítjuk a nemzetiség kultúrájának megismerését és elsajátítását, a kulturális hagyományok átörökítését és fejlesztését. A hátrányos helyzetű településeken, szegregátumokban különösen nagy szükség van a szakképzett roma szakemberekre. A roma családok ugyanis nagyobb bizalommal fordulnak a roma emberekhez. A roma családok szívesebben adják olyan óvodába a gyermeküket, ahol van roma óvónő vagy dajka. Nem elhanyagolható, hogy a roma dajka példaképként is szolgálhat a közösség tagjai számára. Önbizalmat adhat a kisebbség csoportja számára, hogy a szakmailag lehet úgy is érvényesülni, hogy nem kell lemondani a roma identitásról. Ezen felül a roma dajka sikeresen és hitelesen közvetítheti a roma kultúrát és értékeit a többségi társadalom felé.

Bevonásukkal jobb kommunikáció, sikeresebb együttműködés érhető el. Olyan családokhoz is el tudnak jutni, olyan emberekkel is megtalálják a közös hangot, akikkel eddig kevésbé sikerült - ezzel nőhet a roma gyermekek és családok integrációjának lehetősége is! A roma dajka a híd szerepét is betölti a roma közösségek és az óvoda között. A szakképzett roma nők példaként állnak majd gyermekeik előtt, családjaik pedig magatartási mintát adnak a környezetükben élőknek a felzárkózáshoz, megmutatják, hogy a munka a biztonságot, az önértékelést segítő tényezőt is jelenti az életben.

Ezzel a romák társadalmi megítélése is változik: hatékony résztvevőként, képzett segítőként és nem a szociális ellátások igénybevevőjeként jelennek meg a társadalomban.